

Γεώργιος Ν. Καρούσος*

Ο εθνικός-απελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ και ο ρόλος των Γρίβα-Διγενή και Μακαρίου στα χρόνια της ανεξαρτησίας

Πέρασαν σαράντα ολόκληρα χρόνια από την έναρξη του αγώνα απελευθέρωσης των Ελλήνων Κυπρίων από την αγγλική κατοχή. Του αγώνα της ΕΟΚΑ, όπως ιστορικά καταγράφεται, με το θρυλικό αρχηγό της, τον ηρωικό στρατηγό Γεώργιο Γρίβα-Διγενή. Ο αγώνας αυτός που καταχωρήθηκε τόσο πικρά στη μνήμη του Έθνους, συνθέτει μια κορυφαία δυναμική έκφραση του ελληνισμού κατά το δεύτερο ήμισυ του παρόντα αιώνα. Αποτελεί ξεχωριστό ιστορικό γεγονός του οποίου η έκβαση συσσωρεύσε στην ψυχή των Ελλήνων βιώματα αρνητικά, μέχρι σημείου απόρριψης αλγεινής, μιας προσπάθειας ένδοξης, γεμάτης ηρωισμούς αλλά και στίγματα φοβερά από τους αμφοτερόπλευρους χειρισμούς των πολιτικών αρχηγών του, στην Κύπρο και την Ελλάδα.

Ο απελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ είναι ένα μέρος του γενικότερου θέματος, που τελικά επικράτησε με το γεωπολιτικό όρο *Κυπριακό Ζήτημα*. Το Κυπριακό Ζήτημα αποτελείται από τρία μέρη.

Πρώτο: Την περίοδο του αγώνα από 1/4/55 μέχρι την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, την 16/8/60.

Δεύτερο: Την περίοδο από 16/8/60 μέχρι την καταστροφή την 14/8/74 (ΑΤΤΙΛΑΣ ΔΥΟ).

Τρίτο: Την περίοδο από 14/8/74 μέχρι σήμερα, με τις επάλληλες φάσεις των προσπαθειών επίλυσης του προβλήματος με ειρηνικά μέσα.

Οι επέτειοι της έναρξης του αγώνα της ΕΟΚΑ αντιμετωπίζονται μέχρι σήμερα κατ' ανάγκη, όπως θλιβερά διαπιστώνεται από τον αδόκιμο τρόπο της προβολής τους. Το φαινόμενο αυτό είναι εμφαντικό μιας συλλογικής ενοχής των ηγεσιών, οι οποίες αποθαρρύνουν κάθε διάθεση έξαρσης ενός ιστορικού γεγονότος που πρέπει να αναθυμάται πε-

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Ο Γεώργιος Ν. Καρούσος είναι αντιστράτηγος ε.α.

ρήφανα ο ελληνισμός. Και όχι μόνο, αλλά να το διατηρεί και ως παράδειγμα προς ορθή μίμηση για τις αντιστάσεις του εναντίον των παντοίων κινδύνων που σήμερα τον περιβάλλουν.

Αφότου κατέρρευσε η Οθωμανική Αυτοκρατορία και κατατμήθηκε ο γεωγραφικός χώρος της Εγγύς Ανατολής, οι εξελίξεις στη Βαλκανική και τη Μικρασία εισήλθαν σε μια ατέρμονη μεταβλητή, επηρεαζόμενη από τα συμφέροντα των μεγάλων στην περιοχή και αργότερα, από την πίεση που ασκούσε η στρατηγική αντιθετική των εφαιπομένων εκεί δύο κόσμων. Του ανατολικού και του δυτικού. Οι επικρατέστεροι παράγοντες των εκάστοτε διαμορφωμένων στο χώρο καταστάσεων υπήρξαν, η πολιτική και μερικώς στρατιωτική κάποτε, παρουσία της Γερμανίας, Γαλλίας, Ιταλίας, η άμεση επιρροή της Αγγλίας με την κατοχή της Κύπρου και νοτιότερα, το κεμαλικό δυναμικό της ανασυντασσόμενης Τουρκίας και η προοδευτική αργότερα ανάμειξη της Αμερικής, με την προσπάθεια ελέγχου του περιβάλλοντος του σοβιετικού κόσμου. Η μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οικονομική κατάσταση εδημιούργησε τις προϋποθέσεις ανεξαρτησίας αποικιακών λαών, που ξεσήκωσαν θύελλα μπροστά στην οποία υποχώρησαν οι αποικιοκράτες, στις περιοχές βεβαίως που δεν μπορούσαν να ελέγξουν αποτελεσματικά και κυρίως, σε αυτές που δεν επηρεάζαν αποφασιστικά τα συμφέροντά τους. Στον αδυσώπητο αυτό κυκεώνα βρέθηκε και η Κύπρος. Παρ' όλο αδύναμη, μπλέχθηκε σε μια διαδικασία την οποία, όπως αποδείχθηκε, δεν μπόρεσε τελικώς να τη φέρει σε πέρας. Τη διαδικασία που γέννησε το ιδανικό της ένωσής της με την Ελλάδα. Διαδικασία στην οποία παρασύρθηκε και η Ελλάδα, δεχόμενη το ιδανικό και υποκατάστατο της Μεγάλης Ιδέας, που τόσο απαισία σφαγιάστηκε και αυτή το '22, στο Καλαί Γκρότο. Αυτή ακριβώς είναι η απαρχή του Κυπριακού Ζητήματος, όπως τούτο απασχόλησε τον ελληνισμό από τη δεκαετία του 1950 μέχρι σήμερα, με τα γνωστά ήδη τραγικά αποτελέσματα, τα οποία βρίσκονται ακόμα σε φάση εξελικτική, χωρίς να γνωρίζουμε την κατάληξή τους.

Είναι δυο οι κρατούσες απόψεις για τις αγωνιστικές αποφάσεις των εθνών. Η πρώτη, ότι λαοί που οδηγούνται σε σύγκρουση από συμπεράσματα σφαλερά ή πατριωτισμούς φορτισμένους από το πλούσιο συναίσθημα κάποιων θερμοκεφάλων, υπερβάλλουν σε δυνατότητες, καταλύουν τη λογική και οδηγούνται στην ήττα. Η δεύτερη, ότι οι αγώνες πρέπει πάντοτε να χαρακτηρίζονται από αποφασιστικότητα, αμετακίνητη εμμονή στο σκοπό και αυτοθυσιαστική συμμετοχή σε συλλογικό επίπεδο.

Και οι δυο απόψεις επικαλύπτονται από μια αλήθεια. Ότι οι αγώνες χρειάζονται ακέραιους ταγούς για να αποδώσουν. Αν οι αρχηγοί είναι ασταθείς και ελιγματικοί στο σκοπό τον οποίο παζαρεύουν, τα αποτελέσματα είναι νομοτελειακά αρνητικά. Πολύ περισσότερο, αν οι αρχηγοί έλκονται και από πάθη, η ικανοποίηση των οποίων δημιουργεί διχασμούς και παρασύρει αμετάκλητα σε εγκληματικά λάθη.

Είναι χρέος μου να πω ότι η μέχρι τώρα αντίληψη πως το εθνικό συμφέρον επιβάλλει τη σιωπή, γύρω από σφάλματα που σφράγισαν τις ιστορικές καμπές του έθνους μας, είναι λαθεμένη. Μόνο δειλοί ή οι υπεύθυνοι των λαθών αυτών εκφράζουν τέτοιες απόψεις, τάχα συνεπαρμένοι από το ενδιαφέρον τους για τη γαλήνη, που πρέπει να διαδεχθεί την καταιγίδα, την οποία προκάλεσαν οι ίδιοι.

Πώς θα διδαχθούν οι νεότεροι από τα σφάλματα των παλαιότερων και με ποιες αρχές θα ενισχύσουν τις ηθικές τους δυνάμεις για να σταθούν ικανοί να αναλάβουν καινούριους αγώνες αύριο; Χρειάζεται, λοιπόν, περισσότερο θάρρος για να γίνουν γνωστά στους νεότερους τα σφάλματά μας.

Έχουμε υπό εξέταση το Κυπριακό Ζήτημα. Για να μπορέσουμε να το δούμε αμφιθεα-

τρικά, θα ιστορήσουμε συνοπτικά επί μέρους την κάθε περίοδο. Θα περιγράψουμε τις κυρίαρχες προσωπικότητες του κυπριακού αγώνα (Γρίβα-Μακάριο) και αφού εξετάσουμε τις θέσεις και χειρισμούς των εκατέρων κυβερνήσεων, Ελλάδος και Κύπρου, θα αναφερθούμε σε βασικά σφάλματα, που θα διευκολύνουν τον αναγνώστη στην εξαγωγή των συμπερασμάτων του.

Α΄ Περίοδος: Απελευθερωτικός αγώνας της ΕΟΚΑ

Όταν πια είδαμε και αποείδαμε με τα τηλεγραφήματα και τις πρεσβείες, κλείσαμε τη μικρή μας ζωή σ' ένα φάκελλο που να χωράει στη φούχτα μιας μαθητριάδας, στον προβολέα ενός ποδηλάτου, στη ράχη ενός βιβλίου και γράναμε με κόκκινο μελάνι τη διεύθυνση: «Αξίωτιμον Ελληνικόν Κυπριακόν Λαόν, οδός Ελευθερίας ή Θανάτου, Χωριά και πόλεις — Κάστρον».

Το στείλαμε χωρίς το γραμματόσημο της Αγγλίδας βασίλισσας και ταξίδεψε με χίλιους δικούς μας συνδέσμους, κρυμμένο σε γαλάζιες ποδιές και κόρφους παρθένων ή περασμένο από μπλόκα με γαϊδουράκια αθώα, που κουβαλούσαν χειροβομβίδες κι άλλους καρπούς της γης μας.

Έτσι ακριβώς έφτασαν οι Έλληνες Κύπριοι στην 1^η του Απρίλη, του 1955. Περνώντας από την ελπίδα στην απελπισία και από την αναμονή στην οργή, μετά από παρακλήσεις, μηνύματα, διαβήματα, αξιώσεις και υπομνήματα, ο κυπριακός λαός αποφασίζει να πάρει την τύχη στα χέρια του και να απαντήσει στο «ουδέποτε» του Άγγλου κατακτητή με το «ποτέ πια σκλάβου».

Την 15 Ιανουαρίου 1950, η εθνάρχουσα Εκκλησία της Κύπρου, με αρχιεπίσκοπο τον Μακάριο Β΄ και μητροπολίτες τον Πάφου Κλώπα, τον Κυρηνείας Κυπριανό, τον Κιτίου Μακάριο και τον Σαλαμίνας Γεννάδιο, κάλεσε τον κυπριακό λαό να αποφασίσει, σε δημοψήφισμα με υπογραφές, κατά πόσο επιθυμούσε την ενσωμάτωση της Κύπρου στον ελληνικό κορμό. Σύσσωμος ο ελληνισμός του νησιού, αφηφώντας το καθεστώς της αγγλικής κατοχής, αποφάσισε με τη συντριπτική πλειοψηφία του 97% να αξιώσει την ένωση με τη μητέρα Ελλάδα. Αξιοσημείωτο είναι ότι το ενωτικό δημοψήφισμα προσυπέγραψε και μεγάλος αριθμός Τούρκων Κυπρίων. Με το δημοψήφισμα αυτό, ο ελληνισμός της Κύπρου, ξεκαθάρισε τι ακριβώς σήμαινε γι' αυτόν η ελευθερία που ζητούσε. Αυτή την απόφαση ο λαός της Κύπρου δεν την άλλαξε ποτέ ή τουλάχιστο, δεν κλήθηκε ποτέ μέχρι σήμερα να την ερμηνεύσει διαφορετικά. Διαφορετικά την ερμήνευσαν οι πολιτικοί χειριστές του ζητήματος οδηγώντας στην εκτροπή τον καθορισμένο από το λαό ενωτικό σκοπό. Ο κυπριακός λαός δεν εξεδήλωνε πρώτη φορά την επιθυμία του για ελευθερία και ένωση με το δημοψήφισμα του 1950.

Τα υπάρχοντα ιστορικά στοιχεία και η ζωντανή ακόμα μνήμη της γενιάς του '50 μαρτυρούν αδιάσειστα για την Ένωση, ως σκοπού αποκλειστικού του κυπριακού αγώνα. Πολλοί αμαθείς, θύματα προπαγάνδας και σκόπιμοι εκτροπείς, υποστήριξαν ότι ο αγώνας των Κυπρίων έγινε για την απόκτηση της ανεξαρτησίας. Ήταν αυτοί που αποδέχθηκαν για ίδιο όφελος αδιαμαρτύρητα, το τερατώδες εξάμβλωμα των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου και καλλιέργησαν συστηματικά την κυπριακή συνείδηση. Τότε ήταν που εξακοντίστηκε ως πανάκεια το περιβόητο «εφικτό» και διατυπώθηκαν οι νέες περί πολιτικοδιπλωματίας απόψεις, η κρατούσα θεωρία των οποίων παρέδιδε τους εθνικούς χειρι-

σμούς στα συμφέροντα μιας μεταπρατικής ιδεολογίας.

Πρώτος ο Μακάριος, κατά τον Οκτώβριο του 1958, αιφνιδίασε τους πάντες με τη δήλωσή του, στο μέλος του βρετανικού κοινοβουλίου Μπάρμπαρα Κασλ, ότι ήταν έτοιμος να συζητήσει λύση με βάση ανεξάρτητο κυπριακό κράτος. Σε μένα τον ίδιο, όταν κλήθηκα το 1954 από το Γρίβα για να συμμετάσχω στον αγώνα στην ΕΟΚΑ, δηλώθηκε σαφώς ότι ο σκοπός του αγώνα αυτού ήταν αποκλειστικά η Ένωση. Με τα εσωτερικά γεγονότα της Κύπρου, το 1963 προς '64, όταν μου δόθηκε διαταγή να φύγω αμέσως για την κινδυνεύουσα Κύπρο, ο τότε υπουργός Εθνικής Άμυνας Κωστόπουλος, ενώπιον του τότε αρχηγού του ΓΕΣ αντιστρατήγου Σακελλαρίου, μου δήλωνε ότι η κάθοδος των Ελλήνων στρατιωτικών εκεί απέβλεπε στην εξασφάλιση των προϋποθέσεων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Για τον ίδιο σκοπό στάλθηκε άλλωστε και η ελληνική μεραρχία, αργότερα, στην Κύπρο.

Με τον ριζωμένο, λοιπόν, από τα βάθη των αιώνων, ιερό σκοπό της Ένωσης, ξεκίνησε και ο αγώνας της ΕΟΚΑ, το 1955. Οι προκαταρκτικές διαδικασίες, που είχαν αφετηρία την τάση για αυτοδιάθεση των μικρών αποικιακών λαών, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά κυρίως το παραπάνω δικαίωμα των Ελλήνων που διέθεταν με συνέπεια εκατόμβες για την υπόθεση της ελευθερίας, ξεκίνησαν αμέσως μετά το τέλος του πολέμου. Ήρμες στην αρχή και επιθετικότερες προοδευτικά, όσο η άρνηση των Βρετανών γινόταν ωμή, αμετάκλητη και προκλητική. Από τη μελέτη των γεγονότων της περιόδου εκείνης εξάγεται καθαρά ότι οι κύριοι παράγοντες, πρωταρχικά καθοριστικοί, της ηθικής προπαρασκευής του αγώνα υπήρξαν, η Εθνάρχουσα Εκκλησία υπό τον Μακάριο, η Παγκόσμια Ενωτική Κίνηση (ΠΕΚ) και η Επιτροπή Αγώνα Κύπρου (ΕΑΚ). Το σκέλος της στρατιωτικής-επιχειρησιακής προπαρασκευής ανέλαβε ο Γρίβας, ως επικρατέστερος των λοιπών προταθέντων αλλά προπαντός, ως ο ενεργητικότερος, ικανότερος, αποφασιστικότερος, ιδιαίτερα ρηξικέλευθος και πραγματιστικά οραματιστής της ένωσης της πατρίδας της Κύπρου με τη μητέρα Ελλάδα.

Ο Γρίβας, ως στρατιωτικός αρχηγός του απελευθερωτικού αγώνα, έκανε ένα τιτάνιο κατόρθωμα, ουσιαστικά μόνος μαζί με τα καλικάρια του χάραξε τις δοξασμένες σελίδες ενός αξιοσημείωτου έπους που άφησε εκστατική την παγκόσμια κοινή γνώμη. Από το Τρόδος και τον Πενταδάκτυλο ως τον Όλυμπο και την Πίνδο διαλαλούσε η ΕΟΚΑ τα επιτεύγματά της και οι πόλεις της Ελλάδος βάφτιζαν τους δρόμους τους με τα ονόματα των ηρωικών αγωνιστών της, που άνοιγαν με τη μεγάλη ευωδία τους τη λεωφόρο της λευτεριάς και της Ένωσης. Μιας Ένωσης που δεν ήλθε. Της Ένωσης που εξοστρακίστηκε παραχωρώντας τη θέση της στην καταστροφή, πίσω από την οποία οχυρώθηκαν οι δειλοί, πρωταγωνιστές της σύγχυσης και ασυνεννοησίας και πρωτεργάτες της εκτροπής και της κατηλείας.

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ εφάρμοσε ανορθόδοξες μεθόδους, ιδιαίτερα επιτυχείς και αποδοτικές σε αποτελέσματα. Αν λάβουμε υπόψη την ενισχυμένη στην Κύπρο παρουσία ενός μεγάλου αριθμού, εμπειροπόλεμου και μοντέρνου, κατοχικού στρατού, ο οποίος εκμηδένιζε το συσχετισμό των δυνάμεων, που απαραίτητα πρέπει να εξασφαλίζεται σε μια τέτοια αναμέτρηση, τότε μόνο θα καταλάβουμε το μέγα επίτευγμα. Το δυστύχημα είναι, ότι στην Κύπρο ξεκίνησε μια σύγκρουση αδυσώπητη και δεν βρέθηκε κανένας να στείλει από την Ελλάδα εμπειροπόλεμο ικανά στελέχη και ένα, μικρό έστω, κομμάτι από το άφθονο πολεμικό υλικό που είχε σωρευτεί στις στρατιωτικές αποθήκες ο εσωτερικός πόλεμος. Όμως δεν κάνεις πόλεμο με τετρωμένη την προσοχή μήπως κακοκαρδίσεις τον αντίπαλό σου. Και δεν κρατάς αδιάθετα τα έμφυχα και άφυχα μέσα του αγώνα, εγκαταλείποντας

ολόμουνους τους Κυπρίους να τα βγάλουν πέρα με όπλα αυτοσχέδια και θυσίες απροσμέτρητες. Αυτή είναι η αλήθεια. Γιατί, ανεξάρτητα με το πώς είδε και πόσο πίστεψε η ελλαδική ηγεσία τον αγώνα των Κυπρίων, μια και άρχισε με τόση ασυγκράτητη-εντυπωσιακή ορμή και παρέσυρε σύσσωμη, τη φλεγόμενη από αγωνιστικό πάθος ελληνική νεολαία, έπρεπε να αντιληφθεί ότι όφειλε, με πάθος και η ίδια, να τον ενισχύσει. Να συμπαρασταθεί αμεσότερα και θερμότερα, ενεργοποιούσα στο έπακρο τις διπλωματικές παραστάσεις και διαλαλούσα διεθνώς το ιερό καθήκον της να βρίσκεται δίπλα στα σκλαβωμένα παιδιά της. Αντ' αυτού διαπραγματεύονταν με ηττοπάθεια το νικηφόρο αγώνα στις στρογγυλές τράπεζες και τον παρέδιδε στην ιταμή πρόκληση των Τούρκων, φοβούμενη ένα πιθανό πόλεμο, σε καιρούς μάλιστα που ένας τέτοιος, από τα ίδια τα πράγματα και τις διεθνείς συγκυρίες φαινόταν αδύνατος. Ο ίδιος φόβος προσαυξάνει από τότε τα άθλια καταντήματά μας, μέχρι τα ακραία σημεία του εθνικού απαράδεκτου.

Ο χειρισμός του Κυπριακού Ζητήματος κατά την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ, αλλά και αργότερα, υπογραμμίζει εμφαντικά την έλλειψη μιας ουσιαστικής εθνικής στρατηγικής, που εξακολουθεί να παραμένει ως κύριο αρνητικό στοιχείο στην αντιμετώπιση των εθνικών μας θεμάτων. Το φαινόμενο είναι ιστορικό και διηνεκές. Τουλάχιστο για τη μετά την Τουρκοκρατία περίοδο. Αλήθεια είναι ότι η μικρή χώρα μας είναι εκτεθειμένη στις συμπληγάδες των συμφερόντων, των μεγάλων Δυνάμεων, στο γεωγραφικό χώρο της. Είναι ως εκ τούτου υποχρεωμένη να εφαρμόζει μια πολιτική ισορροπιστική ή να αγκιστρώνεται με τη μια μεριά, για να αντιμετωπίσει τους κινδύνους που πάντοτε ακολουθούν αυτές τις συγκρούσεις, από την άλλη. Το κακό είναι ότι η κατάσταση αυτή έχει εμπεδωθεί στη συνειδησιακή λογική των Ελλήνων πολιτικών των τελευταίων γενεών και εγκαθίδρυσε τη σχολή των λεγομένων δειλών, που χειρίζονται τα σοβαρά εθνικά θέματα με συνεχείς παραχωρήσεις. Ο αγώνας της ΕΟΚΑ, παρά τα εντυπωσιακά αποτελέσματα στα πεδία της σύγκρουσης, αλλά και την ύψιστη αντοχή του αγωνιζομένου λαού, παραδόθηκε στις παραχωρήσεις κατά τους πολιτικοδιπλωματικούς χειρισμούς του θέματος. Έτσι κατέληξε στις Συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, κατ' αντίθεση του τεθέντα σκοπού και των όρκων που έδωσαν οι πρωτεργάτες του. Η απαίσια αυτή κατάληξη εισήγαγε έκτοτε την ανωμαλία και αποτέλεσε το σπέρμα της επελθούσας καταστροφής.

Β' Περίοδος: Ανεξαρτησίας-Εσωτερικής σύγκρουσης-Τουρκικής Εισβολής

Κυριαρχούσα προσωπικότητα κατά τη δεύτερη αυτή περίοδο ήταν ο Μακάριος. Αδιαμφισβήτητος Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας και χωρίς αντίπαλο ηγέτης, εφαρμόσε μια πολιτική αντιθετική προς τη λογική που καθορίζει σαφώς το καθήκον του αρχηγού απέναντι στο λαό του. Ο άνθρωπος που έδινε τους έδινε τους καιτούς όρκους στους άμβωνες των εκκλησιών του «για το απαράβατο των αρχών του αγώνα του», τους παρέβαινε καθημερινά εφαρμόζοντας μια μικροπολιτική, για την οποία επαίρονταν αυτοπροβαλλόμενος ως πολιτικός απαράμιλλος και άπιαστος διπλωμάτης.

Εξουθενωτική για το Κυπριακό Ζήτημα στάθηκε η περίοδος της δικτατορίας. Η ανάκληση της ελληνικής μεραρχίας αποτέλεσε μέγα σφάλμα που, σε άλλους τόπους και άλλους καιρούς, θα χαρακτηριζόταν προδοσία. Το γεγονός αυτό απογύμνωσε την Κύπρο από το αμυντικό της υπόβαθρο και την παρέδωσε στα χέρια της Τουρκίας, με την ευχέρεια να επιλέξει αυτή τον κατάλληλο χρόνο της επέμβασής της. Η απομάκρυνση της μεραρχίας από την Κύπρο ήταν μια συνειδητή επέμβαση των τότε υπευθύνων, με τη γνώση τους

ότι ασφαλώς θα ανέτρεπε τους συσχετισμούς. Το τουρκικό τηλεσίγγραφο, στη μεν δικτατορία προκάλεσε πανικό, ώστε να αποσυρθεί προτροπάδη ενώπιον της απειλής, στον δε Μακάριο έδωσε την ευκαιρία απαλλαγής του από την παρουσία του ελλαδικού στοιχείου στην Κύπρο. Και οι δυο πλευρές ενήργησαν προς βλάβη του εθνικού συμφέροντος, αδιάφορες για τα καταστρεπτικά απότοκα της πράξης τους. Μια θαρραλέα άρνηση υπακοής στην τηλεσιγραφική απαίτηση των Τούρκων, θα είχε εδραιώσει τη θέση της Ελλάδας στην Κύπρο και θα αποτελούσε θετική καμπή για επακολούθηση της Ένωσης. Ο ισχυρισμός ότι αυτή η στάση θα προκαλούσε πόλεμο, προσβάλλει τη στρατηγική, βάσει της οποίας αποφασίστηκε η αποστολή της μεραρχίας εκεί και, κυρίως, τη βούληση ενός έθνους που, ούτε το στρατό του μπορεί να εξευτελίζει, ούτε να τον προορίζει για διατριβές εκτός της αποστολής του. Αλλά και προ της δικτατορικής περιόδου οι ελληνικές κυβερνήσεις, παρά τις προσπάθειες και τις αποφάσεις τους για ενίσχυση της κυπριακής άμυνας, δεν ακολούθησαν το σωστό δρόμο της μιας και συγκεκριμένης πολιτικής στο Κυπριακό Ζήτημα. Παραδόθηκαν στην αμφιταλάντευση της κυπριακής ηγεσίας και καταπνίγηκαν στους κυματισμούς που ξεσήκωναν οι αμφοτερόπλευροι χειρισμοί της στο διεθνές προσκήνιο. Καμιά ελληνική κυβέρνηση δεν «άρπαξε από το ράσο» τον Κύπριο ηγέτη να τον καθίσει κάτω. Όλες τους τον προέβαλαν ως Εθνάρχη, γαμίζοντας με φαντασιώσεις και τους δυο λαούς (ελληνικό και κυπριακό) για την ακαταμάχητη μοίρα του ανδρός, που ο ελληνικός Θεός τον προορίζει για το μεγαλείο του έθνους. Οι ελληνικές κυβερνήσεις ανέχθηκαν την αμφιταλάντευση. Την ώρα που γνώριζαν ότι ο σκοπός ήταν δύσκολος και έπρεπε να τεθεί σε μακροχρόνια αντοχή, θόλωναν τα νερά με τα μηνύματα της Ένωσης που «έρχεται». Ανδρώθηκαν έτσι δυο περίπου γενιές με το ιδανικό της Ένωσης. Οι στρατιωτικοί, προ παντός, το πίστεψαν τόσο βαθιά, ώστε το 'φτιαξαν όνειρο της ζωής τους. Και με την ευκαιρία που άρπαζαν την εξουσία στα χέρια τους, διέπραξαν το σφάλμα. Ανδρώθηκαν ακόμη δυο γενιές Ελληνοκυπρίων με τη λαχτάρα της Ένωσης και συνέδραμαν και αυτές στο σφάλμα.

Κατά την ίδια περίοδο, αλλά και ολόκληρη την προηγούμενη, το Κομμουνιστικό Κόμμα της Κύπρου (ΑΚΕΛ) έπαιξε μόνιμα και μεθοδικά το ρόλο του απορρυθμιστή του Κυπριακού Ζητήματος. Απόλυτα ταυτισμένο με την ΕΣΣΔ, εξυπηρέτησε τα συμφέροντά της στον κυπριακό χώρο, ως βασικός αντίπαλος των συμμαχικών προσπαθειών για έλεγχο στην Κύπρο και τη διατήρησή της στη σφαίρα επιρροής της Δύσης. Με την ισχυρή κομματική δύναμή του και τη δυνατότητα επηρεασμού μεγάλων λαϊκών μαζών επέβαλε, πολλές φορές στο Μακάριο, συγκεκριμένη σοβιετική στρατηγική. Και όταν ακόμη, κατά καιρούς, ο Μακάριος διέβλεπε τους κινδύνους, η τακτική του ΑΚΕΛ να τον ρυταγωγεί με την απειλή της αποστέρησης της λαϊκής ισχύος του, καθίστατο καρποφόρα. Τον Ιούνιο 1964, εποχή κατά την οποία άρχισε να συγκροτείται στην Κύπρο η Εθνική Φρουρά και να τίθεται θέμα εξοπλισμού της, παρά τις αντίθετες αποδείξεις της ελληνικής κυβέρνησης και της στρατιωτικής ηγεσίας, τα βασικά όπλα (άρματα-αντιαεροπορικά κλπ.) παραγγέλθηκαν στη Ρωσία και απεστάλησαν στην Κύπρο μέσω της συμμάχου της, τότε, Αιγύπτου. Με υπόδειξη του ΑΚΕΛ, το ίδιο έγινε αργότερα και με τον τσεχοσλοβακικό σπλιισμό. Με τον τρόπο αυτό εξαρτήθηκε η Εθνοφρουρά από τις ρωσικές προμήθειες και με την ανάγκη αναχορηγίας, υποτάχθηκε μερικώς στους ανατολικούς στρατηγικούς σχεδιασμούς. Και όχι μόνο. Ακριβώς η περίπτωση αυτή συνθέσε σημείο τριβής και έγινε αιτία γενικότερης πολιτικοδιπλωματικής αντίδρασης του ΝΑΤΟ, της Τουρκίας και του Ισραήλ. Το όλο φαινόμενο είναι ενδεικτικό της άγνοιας, επιπολαιότητας ή και θεληματικής απόφασης ενός ηγέτη, ο οποίος οδηγούσε, με τα καμώματά του, το λαό του, στην

ανωμαλία. Εμφανή απορρυθμιστικό ρόλο έπαιξε το ΑΚΕΛ και κατά το διάστημα της δικτατορίας. Ενώ συμβούλευε το Μακάριο να διατηρεί, το δυνατό, αγαθές σχέσεις μαζί της, με γνώμονα την παράταση της ανωμαλίας και την αντίστοιχη ενδυνάμωση του ελλαδικού κομμουνισμού, στην Κύπρο οργάνωνε πολυάνθρωπα συλλαλητήρια και προκαλούσε ανοικτά το εκεί ελλαδικό στοιχείο, ώστε να το οδηγή σε σφάλματα και αντιδράσεις αψυχολόγητες. Το ΑΚΕΛ υπήρξε η κύρια αιτία που ναυάγησε η συνεργασία Μακαρίου-Γρίβα. Ενώ αυτή είχε αποφασισθεί από τους δυο ηγέτες, κατά Μάρτιο 1972, ο Μακάριος υπαναχώρησε όταν το ΑΚΕΛ, με δυναμικό τρόπο, έθεσε θέμα άρσης της εμπιστοσύνης του και στρέψης του λαού εναντίον του. Αλλά και η διαγωγή του ΑΚΕΛ κατά το πραξικόπημα και την εισβολή, ήταν αντιπατριωτική. Δεν αντιστάθηκε υπέρ του Μακαρίου και δεν έλαβε σθεναρή θέση έναντι των Τούρκων. Από τις εκθέσεις Ελλαδιτών αξιωματούχων, αλλά και τις μαρτυρίες Κυπρίων αποκαλύπτεται ότι η σωρεία ανυποταξιών, λιποταξιών και ανυπακοής οπλιτών κατά την εισβολή, οφείλεται στη γραμμή που διοχέτευσε το ΑΚΕΛ στα μαχόμενα τμήματα της Εθνοφρουράς. Παρουσιάστηκε έτσι το φαινόμενο της αποδιάρθρωσης ή και πλήρους διάλυσης μονάδων, με αποτέλεσμα την αποψίλωση του αμυντικού συστήματος, την κατάπτωση του ηθικού και την επιτάχυνση της καταστροφής. Υπάρχουν ακόμη μαρτυρίες ότι ορισμένα στελέχη του ΑΚΕΛ, αν δεν δέχθηκαν «με ανακούφιση», ανέχθηκαν τα πρώτα εικοσιτετράωρα τους Τούρκους εισβολείς.

Παρ' όλα όσα ισχυρίστηκε η μακαριακή πλευρά, ότι δήθεν ο Μακάριος ήλκε το ΑΚΕΛ και το καθιστούσε υποχείριό του, η αλήθεια είναι μία. Ότι το ΑΚΕΛ επιδρούσε πάνω του και τον επηρέαζε αποφασιστικά. Άλλωστε, στη ρωσική πρεσβεία της Λευκωσίας ήταν αναπτυγμένο ένα ολόκληρο επιτελείο το οποίο καθόριζε διά του ΑΚΕΛ την γραμμή πλεύσης του Κυπριακού Ζητήματος. Κύπριοι αξιωματούχοι, που προσέφυγαν κατά την εισβολή στη ρωσική πρεσβεία με το αίτημα παρεμβολής της ΕΣΣΔ για ανακοπή της τουρκικής εισβολής, έλαβαν από το στρατιωτικό ακόλουθό της την απάντηση: «Οι Τούρκοι θα μπουν στην Κύπρο. Μια τέτοια εξέλιξη δεν αντιβαίνει στην πολιτική μας όψια».

Κατά την ίδια περίοδο άθλιο ρόλο έπαιξε και το κυπριακό παρακράτος οργίασε. Την περίοδο εκείνη τόσο μικρή χώρα με τέτοια φαινόμενα αυθαιρεσιών και καταπάτησης των νόμων δεν έβρισκες ούτε στην Αφρική. Ασύδοτοι με συμπεριφορά που θα ζήλευαν τα ειδικά σώματα των δικτατόρων της Λατινικής Αμερικής, αυτοί οι άνθρωποι και οι ηθικοί αυτουργοί τους, φέρουν βασική ευθύνη για τα περαιτέρω διαδραματισθέντα, αφού με την άφρονα και εμπαθή συμπεριφορά τους έσπρωξαν σταδιακά τα πράγματα στο χάσμα και τον αδελφοσπαραγμό. Το γεγονός ότι, οι τραγικότητες αυτές αποσιωπήθηκαν και μετά την καταστροφή, με τη σύμπραξη ή την ανοχή των μεταπολιτευτικών κυβερνήσεων, είναι αποδεικτικό της ενοχής όλων για την επικρατήσασα τότε στην Κύπρο κατάσταση. Για να αποκρυβούν όλα αυτά εξαγοράστηκαν συνειδήσεις, έγιναν εκβιασμοί, εξακολούθησαν απειλές και εξαντλήθηκαν μέσα που απάδουν στον πολιτισμό του αιώνα μας. Κατά το έτος 1973 και ύστερα από έκκληση των βασανισμένων έγινε έρευνα από διεθνή επιτροπή νομικών το αποτέλεσμα της οποίας αποτελεί μνημείο ντροπής για τον ελληνισμό. Για τα γενόμενα στην Κύπρο βασανιστήρια εκ μέρους του παρακράτους υπάρχουν εκθέσεις παθόντων, των οποίων η ανάγνωση μεταφέρει τον αναγνώστη στον σκοτεινό Μεσαίωνα. Μικρά παραδείγματα τα εξής: «Λέγομαι Χατζηχαράλδους Ανδρέας και τραυματίστηκα στο Ζακκάκι της Λεμεσού από ανθρώπους του Μακαρίου. Με μετέφεραν στο νοσοκομείο και ενώ ήμουνα στο κρεβάτι του χειρουργείου ήλθεν ο γιατρός Σπανός και άρχισε να βρίζει εμένα, την οικογένειά μου, το Γρίβα, τους ενωτικούς και αδιακρίτως τους Ελλα-

δίτες, τους οποίους αποκαλούσε “πουστοκαλαμαράδες”. Μου έδωσε ένα δυνατό χαστούκι και αντί να με περιθάλλει, σύμφωνα με τον όρκο του, με παράδωσε στους αστυνομικούς, οι οποίοι με μετέφεραν στο σταθμό Πάφου. Εκεί όρμησαν πάνω μου και με χτυπούσαν στα τραύματα με καρέκλες, υποκοπάνους και έχωναν μέσα τους τις κάννες των όπλων τους. Τα αίματα έτρεχαν βρύση και λιποθύμησα...» ή «Λέγομαι Ανδρέας Κόκκινος. Με ανέκριναν στο σταθμό Πάφου. Εκεί μου εφόρεσαν ένα άσπρο ρούχο και με ρωτούσαν αν ήμουν σείχης. Ρίχθηκαν όλοι πάνω μου και άρχισαν να με κτυπούν στο στήθος, την κοιλιά, τα πόδια, την πλάτη με γροθιές και συρματόσχοινα...».

Το κυπριακό παρακράτος υπήρξε βασικός παράγοντας της εκτροπής. Ένα μέρος αυτού συγκροτήθηκε επίσημα σε στρατιωτικό σώμα, το λεγόμενο εφεδρικό, άρτια εξοπλισμένο και επανδρωμένο με πιστούς οπαδούς της κυπριακής εξουσίας. Ένα άλλο μέρος δρούσε αφανώς. Είναι κομμάτι αυθεντικό του κυπριακού δράματος το γεγονός ότι κουμπουροφόροι του Μακαρίου, του ΑΚΕΛ και του Λυσσαρίδη σε όλες τις κυπριακές επαρχίες συγκροτούσαν ένοπλες ομάδες και εξαπέλυαν διώξεις κατά παντός αντιφρονούντος, ημέρα και νύχτα, συλλαμβάνοντας και βασανίζοντας όσους αποτολμούσαν να παραπονεθούν για τα συμβαίνοντα. Όλη αυτή η κατάσταση οδήγησε σε αντεκδικήσεις και προοδευτικά, χωρίς τη διάθεση ελέγχου εκ μέρους της κυπριακής κυβέρνησης, μεταπήδησε στο διχασμό που άνοιξε τις κερκόπορτες στην άμοιρη Κύπρο.

Από τις αρχές του 1972 εμφανίστηκε στην Κύπρο η ΕΟΚΑ Β' την οποία δημιούργησε ο στρατηγός Γρίβας. Σταθμός για το Γρίβα υπήρξε ο Νοέμβριος του 1967, όταν επαίσχυντα απομακρύνθηκε η ελληνική μεραρχία από την Κύπρο, ύστερα από τις επιχειρήσεις Κοφίνου. Τον Φεβρουάριο του 1986, ο Α. Παπανδρέου στην Βουλή των Ελλήνων είπε ότι οι επιχειρήσεις Κοφίνου ήταν μια προβοκάτσια της Χούντας εναντίον του Μακαρίου. Έδειξε έτσι ότι δεν ασχολήθηκε ποτέ με το θέμα, παρά μόνο με την εντύπωση που αφήνουν τα λόγια. Γιατί υπάρχουν ατράνταχτα στοιχεία, τα οποία βεβαιώνουν ότι η κυπριακή κυβέρνηση αγωνιζόταν δυο μήνες πριν, να σύρει τον Γρίβα και το στρατό σε μια επιχείρηση, με βέβαιη την αιματοχυσία και τις πολιτικές επιπτώσεις της. Τότε ο Γρίβας εξορίστηκε από την Κύπρο με τη συναίνεση της Τουρκίας, της Χούντας και του Μακαρίου. Διωγμένος από την Κύπρο και όμηρος της Χούντας, ο Γρίβας ανησυχεί για δυο πράγματα. Για τον προδομένο σκοπό της Ένωσης και για τη μοίρα της Ελλάδας που πέρασε πραξικοπηματικά και παράνομα σε χέρια ανικάνων. Ετοίμασε μυστικά στην Αθήνα ομάδες για δράση κατά της Χούντας. Μυήθηκαν αξιωματικοί, εκπαιδεύτηκαν μέλη, κτίστηκαν σχέδια. Πρόθυμοι συνεργάτες και αρκετοί αντιστασιακοί που τον κατηγορούν σήμερα. Υπάρχουν άνθρωποι του Γρίβα που συνελήφθησαν από τη Χούντα, φυλακίστηκαν και εξορίστηκαν. Υπάρχουν οι Κύπριοι φοιτητές που απελάθηκαν. Ζουν και μπορούν να μαρτυρήσουν οι άνθρωποι που εκπαίδευαν, στα όπλα και τα εκρηκτικά, τις αντιστασιακές ομάδες εδώ στην Ελλάδα. Τις συλλήψεις έκανε ο Ιωαννίδης και εκεί, όπως αποδείχθηκε αργότερα, προσηλύτισε μερικούς Κυπρίους με τον πόθο της Ένωσης και τους έκανε πράκτορές του. Ήταν αυτοί που αργότερα, στην Κύπρο, μετά το θάνατο του Γρίβα, άνοιξαν τις πόρτες της ΕΟΚΑ Β' στη Χούντα. Μετά τις συλλήψεις, τον περιορισμό του υπό φρούρηση και την αδυναμία του να ενεργήσει στην Ελλάδα, ο Γρίβας κατέφυγε στην Κύπρο τον Αύγουστο του 1971. Ομάδες της ΕΟΚΑ Β' ήταν έτοιμες εκεί για να χρησιμοποιηθούν στην Ελλάδα. Και θα μπορούσε ο Γρίβας, αν ήταν άλλα τα σχέδιά του, σε εποχή που ο Μακάριος βρισκόταν χωρίς δυνάμεις, να τον ανατρέψει αμέσως, χωρίς πρόβλημα. Θα μπορούσε μάλιστα να το είχε κάνει ευκολότερα αν, συνεργαζόμενος με τη Χούντα, όπως οι αντίθετοί του ισχυρίζονται, είχε εξασφαλίσει τη συμπαράσταση της

Εθνικής Φρουράς. Αλλιώς όμως έχουν τα πράγματα. Προσωπικά, συνάντησα τον Γρίβα το καλοκαίρι του 1968 στο Λουτράκι, όπου αναπαυόταν, ύστερα από μια εγχείρηση προστάτου. Ήμουν απότακτος, κάτω από τη στενή παρακολούθηση της Χούντας. Με αναζήτησε ο ίδιος και με ειδοποίησε με άνθρωπό του, για το πώς και πού θα τον συναντούσα. Οι οδηγίες του για τη συνάντηση ήταν αριστοτεχνικές, ώστε ούτε αυτόν, ούτε εμένα αντιλήφθηκαν. Είχα βεβαίως γνωρισθεί καλύτερα με τον Γρίβα κατά την περίοδο του 1964 στην Κύπρο, όπου πολέμησα υπό τις διαταγές του στην Τηλλυρία. Τον βρήκα ιδιαίτερα ανήσυχο για τα συμβάντα. Εκφράστηκε επιτιμητικά κατά των στρατιωτικών που με τόση επιπολαιότητα συνήργησαν στο πραξικόπημα κάποιων τυχοδιωκτών. Χαρακτήρισε τους πραξικοπηματίες επίορκους και μου ετόνισε ότι είναι χρέος του να αναλώσει τις δυνάμεις του για την εκδίωξή τους. Τον ενημέρωσα ότι και εγώ εργάζομαι προς αυτή την κατεύθυνση και τον διευκόλυνα να λάβει επαφή με άλλους απότακτους στρατιωτικούς. Σε μια δεύτερη συνάντησή μας, κατά το Νοέμβριο του ίδιου έτους, διαπίστωσα ότι είχε ήδη προχωρήσει στην υλοποίηση των σχεδιασμών του. Έφερε από την Κύπρο εμπειροπόλεμο στον ανορθόδοξο πόλεμο στελέχη της πρώτης ΕΟΚΑ (Πανίκου Σωτηρίου, Νικήτας, Λευτέρης Παπαδόπουλος και πολλοί άλλοι), εμπύσε μικρό αριθμό Κυπρίων φοιτητών και άρχισε μυστικά να εκπαιδεύει τα μέλη των πρώτων αντιστασιακών ομάδων του στον ανορθόδοξο αγώνα, με επίκεντρο τη δημιουργία ανταρτικού σώματος, που θα δρούσε σε συνδυασμό με αντάρτες των πόλεων. Με πληροφόρησε ότι ήλθε σε μυστική επαφή με πολλούς απότακτους και απόστρατους αξιωματικούς, οι οποίοι δέχθηκαν να συνεργασθούν (Νίκο Λύτρα, Αντώνη Δροσογιάννη, κ.ά.). Μερικοί μάλιστα από αυτούς είχαν αναλάβει υπεύθυνους τομείς της Οργάνωσης (Λύτρας-Μουστακλής κ.ά.). Εμένα με προόριζε για τα τμήματα του βουνού και μου έδωσε εντολή να τηρήσω άμεμπτη στάση στην επαρχία, όπου έμενα, για να μην προκαλέσω υπόνοιες, μέχρι τη στιγμή που θα μου έδινε εντολή να περάσω στην παρανομία. Το Δεκέμβριο του 1968 συνελήφθηκα από τη Χούντα και φυλακίσθηκα. Αιτία, μια στημένη σε βάρος μου πλεκτάνη με την κατηγορία της αντεθνικής προπαγάνδας, η οποία κατέρρευσε αφ' εαυτής στο στρατοδικείο. Όταν αποφυλακίσθηκα το 1969 και μέχρις ότου συνέλθω από τα προβλήματα που μου προκάλεσε η ταλαιπωρία, είχε αποκαλυφθεί η οργάνωση αντίστασης του Γρίβα. Συνελήφθησαν στελέχη της τα οποία απελάθηκαν, φυλακίσθηκαν, εξορίσθηκαν και ο ίδιος ο Γρίβας τέθηκε υπό αυστηρό περιορισμό στο σπίτι του. Καταστάθηκε έτσι αδύνατη κάθε επαφή μου μαζί του μέχρι το καλοκαίρι του ίδιου έτους. Τότε μου έθεσε υπόψη το νέο σχέδιό του. Θα κατέβει κρυβά στην Κύπρο και εκεί, βοηθούμενος αφανώς από τον Μακάριο και τους ευρισκόμενους στην Ευρώπη αυτοεξόριστους αντιστασιακούς να εργασθεί, τόσο για την εγκατάσταση εκεί μιας εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης, η οποία θα έφθειρε τη Χούντα με πολιτικοδιπλωματικά μέσα, όσο και την προετοιμασία ομάδων αντίστασης, για μυστική διείσδυση του ελλαδικού χώρου και την εκδήλωση θερμής αντίστασης κατά της Χούντας. Μου είπε ότι με το σχέδιο αυτό συμφώνησαν αρκετοί πολιτικοί στην Ελλάδα και το εξωτερικό και μου ανέφερε χαρακτηριστικά τον Γεώργιο Μαύρο. 'Όπως κι αν έχει το πράγμα, η αλήθεια είναι ότι έτυχε της αποδοχής κάποιων πολιτικών και αρκετών στρατιωτικών, οι οποίοι του υποσχέθηκαν ότι θα τον ακολουθήσουν. Από τους τελευταίους, μόνον εγώ τον ακολουθήσα τηρώντας το λόγο μου. Οι υπόλοιποι, διακρίναντες εν τω μεταξύ ότι ο ρους των εξελίξεων είχε αλλάξει το σκηνικό και κουρασμένοι όπως ήταν από τις συνεχείς ατυχίες, φυλακίσεις, εξορίες, καθώς και απογοητευμένοι από την ενδυνάμωση της Χούντας με τη συμπαράσταση του συμμαχικού παράγοντα (NATO-Αμερική), τον εγκατέλειψαν και εδώ ακριβώς είναι το καθοριστικό σημείο που θα σφράγιζε

τις πιο πέρα εξελίξεις. Ο Γρίβας κατέβηκε στην Κύπρο. Αλλά ήταν μετά τέσσερα χρόνια από την τελευταία παρουσία του εκεί, τότε πλέον που η εσωτερική κατάσταση είχε μεταβληθεί. Είχαν επισυμβεί η απόπειρα κατά Μακαρίου, η δολοφονία Γεωργιάδη, οι διωγμοί κατά των Ενωτικών, η εμπέδωση κυπριακής συνείδησης σε μεγάλο ποσοστό των Κυπρίων και οι αφανείς διεισδύσεις των αριστεριστών στην κυβερνητική πολιτική. Οι δυνάμεις περνούσαν σε άλλα χέρια τόσο στον ευρωπαϊκό χώρο όσο και στην Κύπρο. Και βέβαια, δεν θ' άφηναν στον Γρίβα την ευκαιρία να αναπτύξει τις πρωτοβουλίες του. Εν τω μεταξύ στον αντιστασιακό χώρο τα πράγματα μεταβλήθηκαν. Μπήκε επιθετικά στο προσκήνιο το ΠΑΚ, που ενώ ποτέ δεν έριξε τουφεκιά, ανάπτυξε με επιτηδειότητα ένα παγκόσμιο κύκλωμα τριτοκοσμικών οπαδών, μέσα στο οποίο ενέταξε και Κύπριους αριστεριστές τα σπύτια των οποίων χρησιμοποιούσε ως ενδιάμεσο σταθμό των διακινουμένων στελεχών του προς την κοιλάδα Μπεκιά (Τσίμας κλπ.).

Ο Γρίβας, φθούμενος από τα βιώματά του, επέλεξε ως μέθοδο δράσης του την απόκρυψη. Κλείσθηκε στο κρησφύγετο και έχασε την επαφή του με τις εξελίξεις των καταστάσεων. Εξαρτήθηκε έτσι από το άμεσο περιβάλλον του, ενημερώνονταν ελλειμματικά, ιδιαίτερα υποκειμενικά και έχανε προοδευτικά τον έλεγχο των πραγμάτων. Το χειρότερο όμως ήταν το εξής. Μόλις ο Γρίβας βρέθηκε στην Κύπρο, μια μεγάλη μερίδα του κυπριακού λαού από διωγμένους, καταπιεσμένους, βασανισμένους από το μακαριακό καθεστώς, έτρεξε κοντά του για να βρει αποκούμπι. Και με αναζωπυρωμένο ηθικό, υπό την ενωτική κάλυψη, εκδήλωσε τάσεις αντεκδίκησης.

Το φαινόμενο ανησύχησε τον Μακάριο, ο οποίος εξαπέλυσε κατά του Γρίβα συστηματική διαβολή, βοηθούμενος από τα μέσα ενημέρωσης στην Κύπρο και αλλού, καθώς και τους πολλούς φίλους του τους οποίους επηρέαζε στον ευρωπαϊκό χώρο, μεταξύ των οποίων και πολλούς αντιστασιακούς. Έστρεψε έτσι τα πράγματα εναντίον του και παρουσίασε την ΕΟΚΑ Β' ως συνωμοτική-ανατρεπτική οργάνωση, με αποτέλεσμα να εξαγριώσει τους καταπιεσμένους, σπράχνοντας την κατάσταση στη σύγκρουση. Παρά την πρόσκαιρη ηρεμία κατά τις ημέρες της συνάντησής τους, ύστερα από την αναίρεση των συμφωνηθέντων, εκ μέρους του Μακαρίου, τα πράγματα οξύνθηκαν και πέρασαν στην ανωμαλία με τα γνωστά επακόλουθα. Και ενώ ο αρχηγός της ΕΟΚΑ Β' ετερμάτιζε τη ζωή του στις τελευταίες επάλξεις που τις σκίαζαν η σύγχυση και οι εκτροπές, έμπαινε ταυτόχρονα μπροστά ο μηχανισμός ανατίναξης ολοκλήρου του οικοδομήματος που λεγόταν «Κύπρος». Ήταν τέτοια η διχαστική ορμή και τόσο βαθιά φωλιασμένο το μίσος, ώστε να γίνονται και από τις δυο πλευρές ανεπίτρεπτα λάθη. Έτσι τα πράγματα έφτασαν στην καταστροφή με το τελικό σφάλμα της Χούντας εκεί. Χιλιάδες νεκροί και εξαφανισθέντες σφράγισαν τα ανομήματα και των δυο πλευρών, προς μεγάλη χαρά των εχθρών, στα χέρια των οποίων εγκαταλείπονταν η μισή Κύπρος. Γιατί, περί εγκατάλειψης ουσιαστικά επρόκειτο στα χέρια των Τούρκων που έκαμαν μια αποβατική επιχείρηση, η οποία προκαλεί τον γέλωτα ακόμη στα επιτελεία των μεγάλων στρατών για την κακή της οργάνωση, τους δισταγμούς και τις ακάλυπτες συγκεντρώσεις της. Αν υποστηρίζει κανείς ότι μια πλειάδα λιονταρομάχων θα μπορούσε να τους πετάξει στη θάλασσα κατά την πρώτη φάση της απόβασης, δεν θα είναι λάθος. Και δεν βρέθηκε η πλειάδα αυτή από ανθρώπους που έφτιαξαν Μεσολόγγια, Σούλια, Αρκαδία, ανεπανάληπτους Μαχαιράδες και μνήματα ηρώων φυλακισμένα, γιατί διέθεσαν όλη την τέχνη και την αλκή τους, στο να βγάλουν τα μάτια τους μεταξύ τους.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και τα όρια στην άσκηση προσωπικής πολιτικής

Ο Μακάριος δεν υπήρξε τυχαίος. Ήταν άνθρωπος προικισμένος από τη φύση με ικανότητες και προσόντα, αλλά και τη συνοδεία μιας μοίρας που τον βοήθησε επίμονα και σκανδαλωδώς στη ζωή του, ως την έσχατη ώρα που τον εγκατέλειψε οικτρά απεκδικούμενη για την τόση κατάχρηση των ευνοιών της. Ο Μακάριος, κατά κόσμο Μιχάλης Μούσκος, ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες της Εκκλησίας στην οποία αφιερώθηκε και ανέβηκε στην κορυφή της ιεραρχίας της με την αξία του. Στο εθνικό και πολιτικό πεδίο ο Μακάριος αναμείχθηκε ενεργά, μετά την επίδοση των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος στην ελληνική Βουλή. Στην πρόσφατη ιστορία υπήρξε το βασικότερο πρόσωπο που επηρέασε το μέλλον της Κύπρου. Προκάλεσε διαμετρικά αντίθετες απόψεις για την προσωπικότητα και το έργο του. Αγαπήθηκε και μισήθηκε άκρατα. Ανέβηκε στις κορυφές της λατρείας και παραδόθηκε στις κατάρες των ανθρώπων που έβλαψε.

Η πολιτική επιτυχία, η πρόοδος, η άνοδος στους τομείς δραστηριοτήτων ενός οργανωμένου συνόλου ή η καταστροφή ενός λαού, είναι το απόβαρο των δραστηριοτήτων ενός ηγέτη. Είναι το αποτέλεσμα μιας συνετής και συνεπούς πολιτικής, ή ο τραγικός επίλογος μιας επιπόλαιης, αστόχαστης, προσωποκεντρικής και φιλόδοξης διακυβέρνησης ενός ανδρός, που ξεγέλασε με τις ψευδείς υποσχέσεις του το λαό του.

Προσωπικά δεν συντρέχω τους λάτρεις του, ούτε συντάσσομαι με τους ακραίους κατηγορούς του. Έχω δική μου γνώμη. Ο Μακάριος υπήρξε ένας ικανότατος άνθρωπος με ισχυρά τα προσόντα ενός πολιτικού «μάνατζερ» και με ανεπτυγμένη την κρίση ενός δημοσιοσχεσίτη που ήξερε να προσεγγίζει, να χρησιμοποιεί, να υποχρεώνει και να «λάδωνει». Υπήρξε καταχραστής του θρησκευτικού σχήματος, γιατί το χρησιμοποίησε ως μέσο επιρροής του στις λαϊκές μάζες. Υπήρξε ο άνθρωπος του «εγώ» με υπερτροφική την αντίληψη περί της αξίας του. Υπήρξε ο άξονας της περιστροφής των Ελλήνων πολιτικών, που τον ανέχονταν συνεχώς ως αδιαμφισβήτητο χειριστή του Κυπριακού Ζητήματος, με την υστεροβουλία της αποφυγής του πολιτικού κόστους. Υπήρξε η καταφυγή φιλοδόξων, χορηγός κενοδόξων και η προσφυγή τυχοδιωκτών των οποίων κάλυπτε τις επιδιώξεις, αναθέτοντάς τους ευσχήμως και το έργο της διαφήμισής του. Άμοιρος πολιτικής πείρας, με θεολογική μόνο κατάρτιση, μακριά από την ρέουσα πραγματικότητα και τον πολιτικό ρεαλισμό, παρορμημένος από μια ουτοπική αντίληψη των πραγμάτων, παρεξήγησε τον εθναρχικό ρόλο του και περπάτησε στα πλατύστρατα μιας πολυπραγμοσύνης, από την οποία τίποτε δεν μπορούσε να τον απομακρύνει. Τίποτε, μέχρι το τέλος. Ίσως να μην είναι υπερβολή αν ισχυριζόταν κανείς ότι στο βάθος του, εμπόδιζε τη λύση του Κυπριακού, γιατί αυτή θα σήμαινε και το τέλος της κοσμικής εξουσίας του. Αγαπήθηκε και δεν αγάπησε. Τιμήθηκε και δεν ετίμησε αντικειμενικά. Παρά τις προσποιήσεις του, δεν επόνεσε και δε συμπαραστάθηκε αποστολικά στο μαρτύριο ενός λαού, που τον έσπρωξε μέχρι το διχασμό του. Δεν έθεσε σε δοκιμασία την προσωπική του κυριαρχία και δεν υπέβαλε σε μετριοπάθεια τον εαυτό του για να ημερέψει τα αντιπαρατιθέμενα πάθη. Ξεσήκωσε θύελλες και συνέδραμε κατά μέγιστο ποσοστό στην καταστροφή, υποδείξας μάλιστα την επέμβαση του εισβολέα, κατά της πατρίδας του. Το τελευταίο στάδιο του υπήρξε καθοριστικό. Έστειλε την επιστολή-τελεσίγραφο προς τη Χούντα και η Χούντα του απάντησε με το πραξικόπημά της. Να υποθέσει κανείς ότι ήταν τόσο αφελής, ώστε να πιστεύει ότι η Χούντα θα υποχωρούσε; Να υποθέσει ότι το 'πραξε ως εντολοδόχος για να παρασύρει τη Χούντα με σκοπό να την ανατρέψει; Αλλ' αν το 'πραξε για το δεύτερο, τότε γιατί,

ξένους παράγοντες για να βουλευτούμε. Ποιος, άλλωστε, είχε το θάρρος να μας καλέσει να δώσουμε λόγο των πράξεών μας; Όλοι στο ίδιο καζάνι βράσαμε. Κανείς, απ' έξω, που θα μας κάθιζε στο σκαμνί. Έτσι, συμβιβαστήκαμε με τις συνειδήσεις μας και παραδώσαμε τις ανησυχίες και τα προβλήματά μας στη διαχείριση τρίτων, απαλλοτριώνοντας τις ζωές και τα μέλλοντά μας. Κάποιες αγνές φωνές διαμαρτυρίας ακούγονται σαν παραφωνία στον ενορχηστρωμένο ευδαιμονισμό, το χρηματισμό, τον ηδονισμό και την εγκατάλειψη. Μετά τώρα η ύλη, η κατανάλωση, τα καλοζώϊσματα και οι απατηλές προσβλέψεις μας προς τους ξένους, χωρίς τον υποψιασμό ότι αν καεί και το υπόλοιπο σπίτι μας, δεν θα βρεθούν άλλοι να μας δεχθούν στα δικά τους.

Μπορείς να έχεις φίλους και ερείσματα αν εσύ ο ίδιος δεν πείθεις ότι είσαι ρηξιλέλυτος, σταθερός, σοβαρός και προπαρασκευασμένος. Μπορεί κανείς να σε λάβει σοβαρά υπ' όψη του στο στρατιωτικό πεδίο αν δεν γνωρίζει ότι οι στρατιωτικές σου δυνάμεις είναι, αν και περιορισμένες, καλά εξοπλισμένες, σκληρά γυμνασμένες, ετοιμοπόλεμες και προπαντός αποφασισμένες να υπερασπισθούν ανυποχώρητα την πατρίδα τους; Κι όμως στη θέση αυτών των απλών αληθειών επικάθονται οι πλέον αλλοπρόσαλλες, ασύνδετες, μονομερείς, ημιτελείς, υποκειμενικές εκτιμήσεις, χειρισμοί και αποφάσεις στριμώχνονται στις πόρτες ξένων διαιτητών, με την ικεσία μας να δώσουν λύση σε όσα υποχρεούμαστε εμείς να λύσουμε με περίσκεψη και αυτοθυσία.

Νέοι καιροί, νέοι άνθρωποι, ακρώδεις απόψεις που υπόσχονται θαύματα ακαρποφόρητα, προωθούν μεθόδους αντιστρατευτικές των κανόνων τους οποίους καθιέρωσε η μακράιωνη ζωή και η ιστορική πείρα του ανθρώπινου γένους. Εποχή σύγχυσης και αυτοπαράδοσης σε ονειρικές περιοχές άλλων κόσμων παρδαλών και αναξιολόγων. Χωρίς στρατηγική, χωρίς τακτική, χωρίς εκτιμήσεις πλήρεις, ρεαλιστικές και επιστημονικά τεκμηριωμένες στο διπλωματικό, πολιτικό και στρατιωτικό πεδίο, εξάγονται συμπεράσματα που οδηγούν σε αποφάσεις αναποτελεσματικές και εκθετικές της εθνικής συνοχής και της σοβαρότητάς μας. Ο καθένας έχει τη δική του γνώμη ανάλογη με την ιδεολογία του και τους κομματικούς επηρεασμούς του, έστω αν αυτή βάλλει κείρια και ανεπανόρθωτα κατά των εθνικών συμφερόντων μας. Έτσι, χάνουμε τον εχθρό, ψάχνοντας γύρω μας για κάποιους φίλους που δεν υπάρχουν. Κι ούτε θα υπάρξουν όσο θα έχουμε ασταθή λόγο και ελαφρό χέρι. Μόνο αν καταλάβουν οι ξένοι ότι είμαστε αποφασισμένοι να πολεμήσουμε για τα δικά μας, θα μας προσέξουν. Ότι είμαστε έτοιμοι να πεθάνουμε, σκορπίζοντας και το θάνατο σ' όλους αυτούς που απειλούν την ελευθερία και την αξιοπρέπεια μας. Αυτός είναι ο πανάρχαιος κανόνας ζωής που εμείς τον απολακτίσαμε.

Πέρασαν σαράντα ολόκληρα χρόνια από τον αγώνα της ΕΟΚΑ στην Κύπρο. Ας θυμηθούμε το γεγονός με ευλάβεια κι ας νιώσουμε υπερηφάνεια για τα όσα επιτέλεσαν με θυσίες οι αγωνιστές της. Ας μοιρασθούμε όμως και την ντροπή που επισώρευσαν οι κατοπινοί, αφήνοντας άκαρπη τη μεγάλη νίκη.